

Ганна Губенко

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПРОЕКТ ІНТЕГРАТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОЕТИКИ

Розроблений проект інтегративної педагогічної біоетики досліджує актуальні питання щодо перспектив біоетичної освіти, а також реформування основних галузей життєдіяльності країни та суспільства в цілому. У статті ми звертаємо увагу на такі підходи у викладанні біоетики: трансдисциплінарність, акцент на ем-піричні методи, викладання біоетики через гуманітарні науки та соціальні практики.

Ключові слова: *проект інтегративної педагогічної біоетики, «емпіричний поворот» сучасної біоетики, освітні платформи, реальні та віртуальні Університети (школи) біоетики, педагог-біоетицист.*

Ganna Hubenko

Scientific and methodological project of integrative pedagogical bioethics

The transdisciplinary character of bioethics illustrates plurality directions of it. New pedagogical bioethics project has arisen as the opposition for disintegration of bioethics and being confirmed new ideas in philosophy of education and modern particular qualities of the 21-th centuries science. The basic element is an accent to empirical methods in bioethics teaching through humanities sciences and social practices. The «Empirical turn» of modern bioethics is considered by us as an attempt at approaching to social reality, to people`s daily life and is popularized it for the society. Two main roles for the empirism in a sector of bioethics are society informing and transition from the moral review of the ethical behavior to the reasonable policy. Education new ideas in bioethics help to prepare students and society for quality discussions and negotiations in bioethics themes. Additional specialization in bioethics opens the new horizons in employment for future graduates of real and virtual universities.

Key words: *new integrative pedagogical bioethics project, «Empirical turn» of modern bioethics, educational plat-form, real and virtual universities (schools) of bioethics, educator-bioethicist.*

Анна Губенко

Научно-методический проект интегративной педагогической биоэтики

Разработанный проект интегративной педагогической биоэтики несет в себе актуальные аспекты биоэтического образования, а также реформирования основных отраслей жизнедеятельности страны и общества в целом. Основные подходы: трансдисциплинарность, акцент на эмпирические методы, преподавание биоэтики через гуманитарные науки и социальные практики.

Ключевые слова: *проект интегративной педагогической биоэтики, «эмпирический поворот» современной биоэтики, образовательные платформы, реальные и виртуальные университеты (школы) биоэтики, педагог-биоэтицист.*

Як особлива форма міждисциплінарного та трансдисциплінарного знання та практики біоетика народжується в середині ХХ ст. У цей час стає зрозумілим, що для досягнення загального блага й вирішення найгостріших антропологічних і екзистенціальних проблем, необхідне поєднання різноманіття раніше роз'єднаних дисциплінарних знань: філософських, богословських, юридичних, політичних, екологічних тощо. Причому це поєднання виявляється можливим у трансдисциплінарній сфері життєвого світу.

Трансдисциплінарний характер біоетики пояснює множинність її напрямів. Кожен із цих напрямів є практично автономним, при цьому будучи елементом однієї мережі. Але жоден із них не є узагальнюючим, стрижневим напрямом, що розвиває тенденції дезінтеграції біоетики.

Для протидії таким тенденціям і визначення нових відносин між теорією та емпірією, реалізації біоетичної освіти, а також спираючись на новітні ідеї у філософії освіти, сучасні особливості науки ХХІ ст. – з'являється проект інтегративної педагогічної біоетики. Інтегративна педагогічна біоетика – педагогіка + біоетика (напрями біоетики) + соціальні практики, процеси інтеграції біоетики в освітній процес.

Проект розглянуто на підставі праць таких провідних біоетицистів різних біоетичних напрямів: В. Р. Поттер, Т. Бичамп і Дж. Чилдресс, Я. Рендторф та П. Кемп, Т. Кронес і Р. Ріхтер. В українській філософській науці зібраний інтелектуальний потенціал для досліджень біоетики й біоетичної освіти в працях В. Л. Кулініченко, С. В. Пустовіт, М. О. Чащина, П. М. Вітте, А. А. Романової, О. В. Горді-єнко, Р. Ю. Гревцової, Д. Р. Терешкевич, І. Я. Сенюти, О. О. Вольфа, В. Гавришева, Е. Новицького,

Н. І. Кукоби, І. Н. Трахтенберг, В. Н. Коваленко, М. М. Рогожа, В. Ф. Москаленко, А. В. Єгоренко, Н. В. Хамітова, Т. Н. Амбросової, В. В. Васильєвої, В. І. Заморського та ін. Велика роль у розробці біоетики як науки серед вітчизняних філософів належить: С. В. Пустовіт, Т. В. Гардашук, Н. Н. Кисельову, Н. В. Попову, Л. В. Сидоренко, В. Ф. Чешко, А. Н. Єрмоленко, В. М. Запорожан, Ю. І. Кундієву та ін. Основний акцент у проєкті зроблено на «друге відкриття» біоетики Фр. Яром, засноване на концепції біологічної еволюції Ч. Дарвіна. Це відкриття стало поштовхом до обговорення нового терміну – інтегративної біоетики в Німеччині (Е. М. Енгельс, Х.-М. Сасс) і серед хорватських учених (А. Музур, В. Ринчич та ін).

У своєму дослідженні ми звертаємо увагу на такі підходи у викладанні біоетики:

Акцент на емпіричні методи

Стівен Йоффе (Steven Joffe, the vice chair of Medical Ethics, Emanuel and Robert Hart Associate Professor of Medical Ethics and Health Policy and director of Pennsylvania Fellowship in Advanced Biomedical Ethics at University of Pennsylvania) виділив дві основні ролі для емпіризму в галузі біоетики: інформування громадськості (етичного аналізу) і перехід від морального розгляду (обговорення) етичної поведінки до ефективної, обґрунтованої політики.

На його думку, основним у біоетиці є міждисциплінарний підхід, перехід до державної політики й соціальних практик, а також обґрунтування в нюансах розгляду відповідних емпіричних реалій [3].

Політика людства має орієнтуватися на вирішення проблем нашого часу, має гуманітарний на-пряма, мобілізує матеріальні ресурси й молодь на громадянську службу. Це робить поштовх до роботи громадянських організацій, біоетичних комісій і комітетів; розвиває демократію активної участі, яка дає змогу обговорювати на місцевому рівні національні та планетарні проблеми людства.

Групам студентів, наприклад, надається можливість досліджувати, аналізувати, обговорювати та пропонувати розробляти державну політику в різних напрямках біоетики, імітуючи роботу біоетичних комісій, розвиваючи риси пильного (захопленого) громадянина. Оскільки такі види діяльності передбачають активну участь, можливість керувати, – студентам рекомендується інтегрувати абстрактні поняття з конкретно дійсною, розвиваючи необхідні навички критичного мислення [4].

Однією з переваг, змодельованої студентами біоетичної комісії є те, що така діяльність спрямовує увагу студентів до проблем державної політики соціальної значущості. І оскільки біоетика трандисциплінарна, то й вимоги до дискусійних і дилемних питань трандисциплінарні. Суб'єктом теоретизування в цьому випадку можуть бути як індивіди, так і наукові співтовариства, як фахівці-медики, так і представники інших наук, педагогіки, філософії, соціології, психології, юриспруденції та етики.

У цьому акценті слід згадати контекст-сенситивну емпіричну біоетику, концепцію якої розробила німецький філософ Таня Кронес (T. Krones). Центральним елементом її є поступове включення концепцій, прямих і опосередковано зацікавлених боків на основі емпіричного контексту сенситивної біоетики. Назвемо основні характеристики контекст-сенситивної біоетики: трандисциплінарний підхід; етичний досвід у співпраці із соціальною практикою; етичні теорії (норми, принципи) для обґрунтувань понять евристики, доводять себе на практиці; повсякденна мораль (поведінка, соціальні дії) – центральний індуктивно-емпіричний досліджуваний елемент; узгодженість аналізу середовища проживання й філософії (без окреслення раніше визначеної мети консенсусу); прескрипції генерують у мисленні інакомислення в межах повсякденної моралі; помилковість рішень, можна визначити аудіюванням [6, 338]. Можна сказати, деталі повсякденного життя формують етичний ландшафт, у якому практикується дослідження (Austin, 2007; Brosnan, Cribb, Wainwright, & Williams, 2013; Fassin, 2008; Kelly, 2003; Kleinman, 1999; Turner, 2009) [5] в різних біоетичних напрямках.

Для нас цікаво й те, що інтегративна педагогічна біоетика, як контекст-сенситивна характеризується радикальним поворотом до емпіричних методів, де з'являються й інтегруються біоетичні судження та різні методологічні стандарти. Усе це сприяє актуалізації нової моделі суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин у навчанні (учителя й учня, лікаря й пацієнта), заснованих на цінностях солідарності, співчуття, співучасті, діалога-комунікативістських інтересів (Б. Дженнінгс), а також чутливості (сен-ситивності) до різних контекстів.

Таким чином, «емпіричний поворот» сучасної біоетики ми розглядаємо як спробу наблизитися до соціальних реалій, до повсякденного життя людини й популяризуємо її до громадськості. Соціальний контекст біоетики об'єднує в собі етичний аналіз та емпіричні дослідження в інтерактивному циклі. Емпірична біоетика бере «всерйоз» намір практичної етики (а саме бажання не тільки приймати правила та принципи, але й практично направляти дії людей). Така (біо-)етична теорія в освіті, у по-єднанні з описаною методикою, що передбачає виховання здатності до морального вибору людини й формування сучасного мислення.

Викладання біоетики через гуманітарні науки та соціальні практики

Просвітництво саме в гуманітарних галузях є запорукою кращого майбутнього для будь-якої країни. Маргарет Літл, доктор філософії, директор Інституту етики Кеннеді й доцент кафедри філософії у Джорджтаунському університеті, описала, як нові підходи в освіті в галузі біоетики (такі як Діалоги в серії біоетики Кеннеді Інституту, Масивні Open Online Курси (MOOCs) та лабораторії з питань етики, можуть допомогти підготувати студентів і широку громадськість, щоб вести діалог і обговорення за темами в галузі біоетики, що згодом змінить державну політику в цій галузі [3].

Ми пропонуємо такі види освітніх платформ із біоетики: інституціональних, «реальних» (н., педагогічні університети або кафедри) і неінституціональних, «віртуальних» («невидимий коледж», конективістське навчання). Конективістське навчання в біоетиці можна розглядати в таких призначеннях: трансдисциплінарній взаємодії; в академічному навчанні (у процесі підготовки майбутніх творчих фахівців-біоетицистів, проведення проектних і науково-дослідних робіт груп студентів); у підвищенні кваліфікації. Таке навчання розкриває особистість, дає «розуміння себе» в обраній галузі. Також, ми вважаємо, що додаткова спеціалізація з біоетики відкриває перед майбутніми випускниками реальних і віртуальних університетів нові перспективи працевлаштування (див. Таб. 1).

Таблиця 1.

Майбутні професії для випускників реальних і віртуальних Університетів біоетики

Напрями біоетики	Кваліфікації, перспективи працевлаштування
Медична біоетика	Організатор біоетичної служби в хоспісах, консультант у вирішенні проблем у паліативній медицині, онлайн-терапевт, фахівець із трансляційної медицини.
Екологічна біоетика	Педагог-біоетицист, генетичний консультант, експерт у галузі life science, біоетицист-консультант екологічної грамотності.
Гендерна біоетика	Фахівець із гендерної біоетики; спеціаліст-біоетицист із питань гендеру у сфері медицини, міжнародних прав, соціокультурному конструюванні медичної моралі, трансгендера.
Соціальна біоетика	Педагог-біоетицист. Організатор біоетичної служби в дошкільних, шкільних і реабілітаційних сферах освіти, робота в хоспісах, клінічний геронтолог.
Психологічна біоетика	Організатор біоетичної служби в хоспісах, а також у методичних комісіях у системі освіти. Педагог-біоетицист віртуального освітнього світу.
Правова біоетика	Викладач медичного права й біоетики. Керівник, організатор і регламентатор етичних комітетів і комісій. Асистент юриста з медичного права.

Група вчених D. Swazey, M. Nussbaum, A. Kleinman та ін. розглядають біоетику як явище культурного порядку. Таке уявлення про біоетику, не випускаючи з уваги все вищесказане, залишає місце для критичного діалогу, який породжує умови для функціонування біоетики і в інших суспільствах. На жаль, багато з тих, хто виявився залучений до діалогу про біоетику, нехтують цим виміром біо-етики, сприймаючи його як «філософську розкіш» – можливо, під тиском стрімких змін у галузі біомедичних технологій. І в результаті, ми маємо поверхневий підхід до біоетики й небезпеку її ви-родження в деонтологію [1, 2].

Викладання біоетики для студентів у галузі гуманітарних і соціальних наук відрізняється від викладання етики для студентів-медиків. Одна з основних відмінностей полягає в тому, що такі студенти віддалені від клінічних умов (де клінічні методи навчання на базі широко практикуються і, де студенти можуть розвивати свої навички прийняття рішень «біля ліжка хворого» через наставництво лікарів із досвідом). І повинні доповнити навчання відповідного профілю практикою в дитячих бу-динках, лікарнях, хоспісах, етичних комітетах, комісіях із питань реформ системи освіти, охорони здоров'я, громадських організаціях із біоетики, редакціях профільних видань, авторських колективів біоетичних сайтів, методичних комісіях у системі освіти, для усвідомлення соціальних наслідків прийнятих- ними рішень і прийнятті відповідальності за таке рішення.

Обраний студентом, таким чином, курс із біоетики, повинен бути спрямований на його підготовку до життя в якості пильного (активного) громадянина, який бере участь у становленні демократичного суспільства (Callahan & Bok, 1980; Kohlberg, 1981) [5], розвиваючи навички критичного мислення й заохочуючи активну участь в обговоренні питань у галузі сучасної науки й освіти. Біоетика є певним «культурним фільтром», не тільки приписуючи певну цінність тій чи іншій проблемі, пов'язаній із життям і здоров'ям, але й передаючи некультурологічні проблеми суміжних дисциплін для подальшої розробки [1].

На думку відомого біоетициста Г. Т. Енгельгардта, біоетика народилася, щоб обслуговувати дві пов'язаних між собою цілі: теоретичну та практичну. Перша мета – дати теоретичний опис етично правильної поведінки для лікарів, медсестр і вчених-біомедиків. Друга мета – підготувати свого роду світських священників, які могли б давати поради лікарням, медичним факультетам і дослідницьким центрам [2]. Ця думка дуже тісно переплетена в нашому дослідженні. Інтегративна педагогічна біо-етика виділяє активну підтримуючу роль педагога як організатора міждисциплінарної взаємодії під час навчання.

Під час такої постановки питання педагог (консультант, асистент) є не верховним арбітром у питанні правильності морального вибору, а організовує діалогічну взаємодію з тим, хто перед цим вибором стоїть. На практиці, педагог-біоетицист, використовуючи педагогічну методіку, підвищує біоетичну кваліфікацію. Наприклад, коли йдеться про прийняття рішення людьми з обмеженою дієздатністю, які знаходяться в хоспісах, тобто моральний вибір яких не може бути в повній мірі само-стійним, але яким у той же час не можна відмовити в праві бути суб'єктами моралі.

Концепція інтегративної педагогічної біоетики є логічним продовженням загально-гуманітарного процесу щодо вдосконалення та уніфікації системи освіти в галузі біоетики. Критичне значення в досягненні цієї мети, має вирішення питання дефіциту кваліфікованих викладачів із біоетики та відсутності інституту їх підготовки.

Інститут підготовки біоетицистів (Університет, школа, кафедра біоетики). Не так багато чинних емпіричних даних про такі інститути. Ось один із прикладів: Інститут медичної етики та історії медицини, Німеччина (Institut für Medizinische Ethik und Geschichte der Medizin, Bochum), де автор проходила стажування. На базі кафедри біоетики Інституту виділені такі напрямки: біоетика і закон у сучасній медицині; клінічна етика; персоніфікована медицина. Семінари проводять міждисциплінарно. На заняттях присутні 2 фахівці з різних галузей, залежно від теми. Такі заняття часто мають прикладний характер і пов'язані з вивченням спеціалізованих прецедентів і казусів у біоетиці, за обраним на практичному рівні профілем і застосування для проведення досліджень.

Викладачі створюють можливості й сприяють нормам, що підтримують вільнішу і повнішу участь у дискурсі на семінарі. Студент вчиться брати на себе відповідальність у процесі усвідомлення всіх можливостей вибору, які раніше були йому недоступні. До цього часу існує розділ думок, хто повинен викладати біоетику: філософ, лікар, юрист або інший фахівець. Вирішення цієї дилеми можна знайти в педагогах-біоетицистах, випускниках інтеграційних програм.

Таким чином, біоетична освіта повинна бути обов'язковою і не тільки для студентів-медиків. Одним із способів переконати навчальні заклади щодо цього, так це упровадити програми Інтегративної педагогічної біоетики в освітні процеси, які будуть враховувати напрацьований досвід, підвищуючи потенціал і авторитет самого навчального закладу. Соціальний поворот у біоетиці наближає її до повсякденного життя людини в постійно змінюючому світі. Біоетика в цьому плані розширює горизонт можливостей як для молодшої людини так і для дорослої, пропонуючи нові вільні професії.

У режимі відкритого публічного обговорення необхідно визначитись із моделлю Університету (школи) біоетики. Сформулювати соціальний та освітньо-культурний запит на Університет як такий та на його гуманітарний компонент зокрема. Визначення реальних виконавців – педагогів-біоетицистів, характеризує нову генерацію вчителів, педагогів, здатних до діалогу, організовувати умови для пильнуючого (активного) громадянина.

Студенти, випускники Університету (школи) біоетики набувають навичок критичного мислення, які є необхідними у формуванні соціальної політики в майбутньому. Така політика доповнює цивілізаційну політику, допомагає становленню громадянського суспільства. Громадянин із біоетичною свідомістю вміє критично мислити, емпативній, бажає змін і змінюється сам. Розробка інтегративної педагогічної моделі біоетики та її практичне впровадження як необхідної бази для методологічного забезпечення та практичної реалізації системи безперервної біоетичного освіти дозволить Україні стати одним з лідерів у розвитку біоетики, а також зробити якісний стрибок у реформуванні осно-вних галузей життєдіяльності країни та суспільства в цілому.

Література:

1. Сергеева Н. В. Биоэтика как культурный комплекс. – автореф. дис. на соискание учёной степени докто-ра философских наук : спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» / Надия Валерьевна Сергеева. – Волгоград, 2010. – 20 с. [Електронний ресурс] : <http://cheloveknauka.com/bioetika-kak-kulturnyy-kompleks#ixzz44VoMCFGw> (дата звернення 03.03.2016).

2. Энгельгардт Г. Т. Мудрые ответы на сложные вопросы // Беседа, перевод на портале «Богослов.Ru». – 2009. – [Електронний ресурс] : <http://www.bogoslov.ru/text/415620.html> (дата звернення 06.03.2016).

3. Darby M. Bioethics Education from Three Viewpoints / Mary Darby, May 27. – 2015. – <http://blog.bioethics.gov/2015/05/27/bioethics-education-three-view-points/> (14.03.2016).

4. Karey A. Teaching Bioethics through Participation and Policy-Making // Essays on Teaching Excellence Toward the Best in the Academy. – Harwood North Carolina State University. – Vol. 16, No. 4, 2004-2005. [Electronic resource]: https://cft.vanderbilt.edu/wp-content/uploads/sites/59/vol16no4_bioethics.htm (13.03.2016).

5. Patricia Kingori. Experiencing everyday ethics in context: Frontline data collectors perspectives and practices of bioethics // Soc Sci Med. – 2013 Dec; S. 361–370. – US National Library of Medicine National Institutes of Health. – [Electronic resource] : <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3898703/> (29.02.2016).

6. Krones T. Kontextsensitive Bioethik : Wissenschaftstheorie und Medizin als Praxis / Tanja Krones. – Campus Frankfurt am Main, 2008. – 446 s.

7. Начало формы.

***Рецензент** – доктор філософських наук, доцент, декан гуманітарного факультету
Національно-го університету «Острозька академія» Шевчук Д. М.*